

IDEER

WERNER HERZOG, en av verdens mest anerkjente filmskapere, ble født i Tyskland for 75 år siden.

Han har laget nesten 50 filmer til sammen, i tillegg til mange kortfilmer. I 2016

slapp han både en spillefilm om en økologisk katastrofe i Latin-Amerika, *Salt and Fire*, og en dokumentar om vulkaner, kalt *Into the Vulcano*.

DEN UMULIGE DRØMMERS K

En av Tysklands største filmskapere, Werner Herzog, runder 75 år i dag.

D FILM

FREDRIK GIERTSEN
Litteraturviter og skribent

Mitt første møte med Werner Herzogs univers var på filmklubb tidlig på 1980-tallet, der kultklassikere som *Aguirre, der Zorn Gottes*, *The Enigma of Kaspar Hauser* og *Stroszek* ble vist for et publikum bestående av ungdommer med lange, svarte frakker og runde briller (dette var lenge før Harry Potter), og senere skulle «Herzog» – på linje med «Tarkovskij», «Truffaut» og «Fritz Lang» – fungere som passord inn i nye vennekretser av likesinnede cineaster.

Jeg er usikker på hvor mye av det varige inntrykket disse filmene etterlot seg som har med kvalitet å gjøre, for det ble totalt overskygget av Klaus Kinskis intensitet i rollen som den gale imperialisten Aguirre. Sannsynligvis lå deres betydning hovedsakelig utenfor dem selv: de bekreftet våre antakelser om at det fantes helt andre livsanskuelser der ute som det var påkrevet å sette seg inn i, samtidig som de fungerte som smutthull i vår ferd inn til Den store kunsten. Pretensiose ungdomsfølerier, kanskje, men det skulle komme mer.

RUNDT 20 ÅR senere, da jeg en gang befant meg intetanende foran TV-en, ble jeg sjeldent sterkt fanget inn i et helt usedvanlig skjebnedrama. Det dreiet seg om livet til tyskeren Dieter Dengler, som da han var liten gutt hadde fått øyekontakt med en amerikansk pilot i lav flukt over landsbyen hans under et bombetokt mot slutten av Den andre verdenskrig.

Fra da av var gutten (filmen heter *Little Dieter Needs to Fly*) besatt av tanken på å bli flyger i det amerikanske flyvåpenet, noe han utrolig nok også oppnådde. En dag i 1966 skulle imidlertid uhellet inntreffe i det han ble skutt ned over Laos, for senere å

havne i fangenskap hos den nordvietnamsiske armeen. Mesteparten av filmen består av en reise tilbake til Sørøst-Asia de to tyskerne gjennomfører i fellesskap mange år etter, der høydepunktet i mine øyne er et opptak fra luften av en manisk Dieter som gjenskaper sin flukt løpende gjennom jungelen med hendene bundet på ryggen.

ET GENIALT TREKK ved Herzogs film består av noen overraskende valg av musikk, og hvis min hukommelse ikke spiller meg et puss, blir denne absurde løpeturen akkompagnert av Carlos Gardels smektende, melankolske tango *Mi Buenos Aires querido*.

Werner Herzog er en kompromissløs og produktiv regissør. Han har laget i underkant av 20 spillefilmer og 30 dokumentarer, så han har ferdigstilt omtrent én film i året siden slutten av 1960-tallet. Særlig tidlig i karrieren holdt han seg med svært lave budsjetter, selv om planene kunne være grandiose nok.

Han har vist en spesiell forkjærlighet for enkeltindivider som av nysgjerrighet eller egeninteresse har plassert seg selv i utkanten av samfunnet, og her går det en rød tråd fra Aguirre og Dieter Dengler (som han også har laget en spillefilm om, nemlig *Rescue Dawn*) til Timothy Treadwell, som vi møter i *The Grizzly Man*.

DETTE ER ET portrett av en ung mann som tilbrakte 13 somre i selskap med de livsfarlige grizzlybjørnene i Alaskas villmark, før det til slutt gikk galt. Herzog fikk redigere over 100 timer av Treadwells egne videoopptak, i tillegg til at han intervjuet etterlatte venner og familie.

Etter at den innledende fascinasjonen for det spektakulære møtet mellom menneske og villdyr har avtatt noe, flytter fokuset seg over på det kontroversielle ved prosjektet, og med Treadwell selv. Det viser seg at mange eksperter var kritiske til hans framgangsmåte fordi det kunne føre til at dyrene ble for vant til mennesker, mens andre mente at den eneste grunnen til at han overlevde så lenge var at hans tilstedeværelse virket forvirrende på grizzlyene.

NÅR DET GJELDER Treadwell, så avslø-

DEN STORE: I dag er det 75 år siden filmskaperen Werner Herzog ble født og det må det skrives om i denne avisa. Her ser vi ham under filmfestivalen i Berlin 2015 sammen med skuespiller Nicole Kidman.

FOTO: NTB SCANPIX

rer han etter hvert andre sider av seg selv, både frivillig og ufrivillig. Han forteller om sin trøblete fortid som en halvkriminell og alkoholisert ungdom, så hans påstand om at dyrene reddet ham virker ikke usannsynlig.

MEN DU KAN ikke alltid flykte fra sine demoner, og i et par av opptakene virker han direkte ubalansert, særlig en gang når han skjeller ut parkmyndighetene som han mener forfølger ham. Det kan naturligvis være at den selvpålagte ensomheten nå og da spilte ham et puss, men Treadwell hadde også et rykte å ta vare på, for han var etter hvert blitt litt av en kjendis, ikke minst på barne-TV.

Derfor ble det holdt skjult at han i et par

av de siste sesongene var selskap med en mystisk kvinne, og det ble lagt stor vekt på at hun ikke skulle være med på noen opptak. Det er imidlertid ingen tvil om hennes tilstedeværelse i det aller siste, da bjørnen angriper – så raskt at de (heldigvis) ikke får fjernet linsen på kameraet. Vi slipper å høre på dette, men vi overværer en sterkt berørt Herzog som lytter med øreklokker.

SIDEN 1996 har Werner Herzog bodd i Los Angeles, men han har aldri overgitt seg til den globale filmindustriens krav. Han har fortsatt å reise verden rundt, til Antarktis, Sibir og Indonesia, stadig på jakt etter mennesker som har et unikt forhold til seg selv eller naturen. Denne fascinasjonen for outsiders sier utvilsomt noe om Herzog

PÅ 1970- OG 80-TALLET laget Herzog fem spillefilmer med Klaus Kinski, som på den tiden var mest kjent for sin asosiale adferd. Nylig frigitte dokumenter fra den tiden oppgir at han tidlig fikk diagnosen psykopat, og en av hans døtre har senere beskyldt ham for seksuelle overgrep mens hun var barn.

D TWITTER

Registrerer at høyresidens argumenter mot utfasing av oljevirkosomheten kun går på kostnad, og ikke på nødvendighetene av produksjonskutt. **Anders Møller-Stray** @amstray

KRØNIKER

selv, og han deltar da også i egen person i de fleste dokumentarfilmene sine.

Men av alle disse eksentrikerne var det utvilsomt Klaus Kinski som betydde mest for karrieren hans, helt fra deres første møte i et pensjonat han bodde med familien. Da fikk Herzog som 13-åring for første gang se et av Kinskis beryktede raserianfall, men det skremte ham ikke fra å senere tilby ham en tredjedel av hele budsjettet til *Aguirre* i lønn.

DERES APARTE VENNSKAP og umulige samarbeid gjennom fem filmer – to i Latin-Amerika, én i Afrika og to i Europa – er portrettert i dokumentaren *My Best Fiend*, der Kinskis maniske personlighet virkelig stilles i fullt skue. Det er ingen tvil om at

han var en fare for omgivelsene, og det er kommet fram at han var blitt diagnostisert som psykopat, i tillegg til at den ene datteren hans nylig har anklaget ham for seksuelle overgrep gjennom oppveksten.

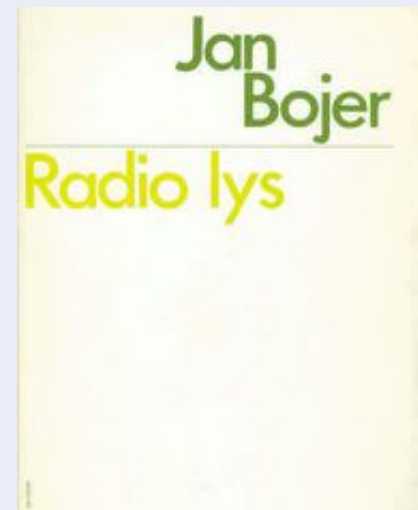
Dette siste var ikke allment kjent da de to gamle partnerne møttes igjen på en festival noen år før Kinskis død i 1991, men det er allikevel litt foruroligende å se Herzog legge armen kameratslig om skulderen hans – selv om det kanskje bare er for å forsøke å holde ham under kontroll. Gesten etterlater uansett et inntrykk av at det hos Herzog hersker en forvirring rundt forskjellen mellom brutaliteten i naturen og maskuliniteten i kulturen. Det går også an å være for kompromissløs, men der har dere Werner Herzog, han er sin egen mann!

MEN AV ALLE DISSE EKSENTRIKERNE VAR DET UTVILSOMT KLAUS KINSKI SOM BETYDDE MEST FOR KARRIEREN HANS

D WANDRUPS UTVALGTE

FREDRIK WANDRUP
fwa@dagbladet.no

En poetisk opprører

BOK: Jan Bojer Vindheim sprang som lyriker ut fra fred & blomsteropprøret på 1960-tallet. Han debuterte med «Radio lys» (1971) og «Fiskene forsvinner» (1973), bøker som i likhet med fiskene er søkk vekk i dag. Men det er håp i hengende snøre: Nå kommer begge disse samlingene pluss tre seinere bøker & et knippe bonustekster ut i «Fuglene synger med nebbet mitt».

«Rav vind» (1976) og «Juvél-treet» (1977) ble skrevet etter at Vindheim flyttet til Karlsøy i Troms, der han drev småbruk og utga det legendariske anarkist-tridsskriftet **Vannbæreren**.

Deretter flyttet poeten til Trondheim, hvor han er politiker i **Miljøpartiet de grønne**. Med samlede dikt «er det et stort hull i norsk poesihistorie som tettes igjen», skriver Jan Erik Vold i forordet. Fredag kommer både Vindheim og Vold til **Poesifest** på **Protestfestivalen** i Kristiansand.

D DIKTET

Redigert av: TOM STALSBERG
tst@dagbladet.no

FOTO: TOM STALSBERG

Åpen soning

Som om vi sto i gjeld til gud og hvermann står vi ved bordet og filer delene til de passer

Rommet er stort og det er et hav av tid Kalenderdager avskriver vi med et skuldertrekk

Når den siste raten er betalt og støvet etter oss er feid opp lukkes nye skyldfolk inn for å ta over

PER JONASSEN

Fra «Under flammertårnet»
(Dikt i samling/Kolon forlag 2017)